

Spółeczna percepcja aneksji Krymu i prorosyjskiego separatyzmu przez rosyjską mniejszość narodową na Ukrainie i perspektywa zmian w jej strukturze

Niniejszy artykuł został poświęcony rozważaniom, dotyczącym problematyki percepcji społecznej aneksji Krymu i prorosyjskiego separatyzmu przez rosyjską mniejszość narodową na Ukrainie. Autor artykułu przedstawił i dokonał analizy niektórych wyników badań opinii publicznej z lat 2014-2015, w oparciu o które przyjęto konkluzję, dotyczącą specyfiki stanowiska politycznego mniejszości rosyjskiej na Ukrainie. Przedstawił argumenty przemawiające za tym, że rosyjska mniejszość narodowa na Ukrainie nie jest zjawiskiem skonsolidowanym i w większości jest przeciwna aneksji Krymu i prorosyjskiemu separatyzmowi na Ukrainie. Ponadto autor przewiduje, że liczebność rosyjskiej mniejszości narodowej na Ukrainie ulegnie zmniejszeniu, a jej struktura wewnętrzna ulegnie zmianie.

Słowa kluczowe: rosyjska mniejszość narodowa, aneksja Krymu, prorosyjski separatyzm, Rosja, Ukraina.

The social perception of the Crimea annexation and the pro-Russian separatism by Russian minority in Ukraine and prospects of changing its structure

The article is devoted to consideration the issues of social perception of the Crimea annexation and the pro-Russian separatism by Russian minority in Ukraine and prospects of changing its structure. The Author outlined and analysed some results of 2014-2015 opinion polls, based on which it was concluded the features of political positioning of Russian minority in Ukraine. The researcher explained that the Russian minority in Ukraine is not a consolidated phenomenon and is largely opposed to the annexation of the Crimea and to the pro-Russian separatism in Ukraine. The author also predicted that the number of the Russian minority in Ukraine will decline, and its internal structure will change.

Keywords: Russian minority, the annexation of the Crimea, pro-Russian separatism, Russia, Ukraine.

W następstwie bezpośredniego i pośredniego wykorzystywania przez Federację Rosyjską i sił zbrojnych wspierających prorosyjskich separatystów, zapoczątkowanego w lutym 2014 roku, przeciwko suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy, nastąpiła aneksja Republiki Autonomicznej Krymu i okupacja znacznej (wschodniej) części obwodów ługańskiego i donieckiego Ukrainy. Krym, zgodnie z wynikami „referendum” z 16 marca 2014 roku, został ogłoszony częścią Federacji Rosyjskiej („za” – według oficjalnych danych władz okupacyjnych – głosowało 96,77 procent mieszkańców Krymu i miasta Sewastopol), zaś na terytorium okupowanych części obwodów ługańskiego i donieckiego powstały tak zwane „Ługańska” i „Doniecka Republiki Ludowe”, które na przestrzeni lat 2014-2015 pozostają w konflikcie zbrojnym z Ukrainą.

Wszelkie działania Federacji Rosyjskiej i prorosyjskich separatystów, prowadzone na oficjalnym, lecz okupowanym terytorium Ukrainy, a także na kontrolowanych przez Ukrainę obszarach, które zostały wyodrębnione mianem „Noworosji”, rzekomo były i są prowadzone, w celu realizacji interesów politycznych rosyjskiej mniejszości narodowej na Ukrainie. Jednakże takie działania w większości nie znalazły i nie znajdują dużego poparcia wśród mieszkańców regionów, w których są prowadzone. Co więcej, nie zawsze znajdują one poparcie wśród etnicznych Rosjan na Ukrainie.

Przykładowo: na podstawie wyników badania opinii publicznej, przeprowadzonego w dniach 26-29 marca 2014 roku przez Doniecki Instytut Badań Społecznych i Analizy Politycznej, zaledwie 26,5 procent mieszkańców Doniecka popierało działania prorosyjskich separatystów, zaś 40,8 procenta – przeciwnie, popierało działania na rzecz zjednoczenia Ukrainy [2]. Ponadto, na podstawie wyników badania opinii publicznej, przeprowadzonego przez grupę „Rating” w dniach 14-26 marca 2014 roku, ideę federalizacji Ukrainy popierało 14 procent obywateli, a 64 procent obywateli było przekonanych, że Ukraina powinna pozostać państwem unitarnym, zaś 10 procent uważało, że Ukraina powinna pozostać państwem unitarnym bez Krymu. Nawet we wschodniej i południowej Ukrainie poparcie dla federalizacji państwa było nieznaczne: 26 wobec 45 procent we wschodnich obwodach Ukrainy i 22 wobec 44 procent w południowych obwodach Ukrainy [6]. Według sondażu, przeprowadzonego w dniach 16-30 marca 2014 roku przez fundację „Inicjatywy Demokratyczne”, 10,3 procent obywateli Ukrainy poparło oderwanie południowo-wschodnich regionów Ukrainy i przyłączenie ich do Rosji. W szczególności w Donbasie (obwody doniecki i ługański) było 26,8 procent takich obywateli, w obwodach charkowskim, dniepropetrowskim i zaporoskim – 10,6 procent, w obwodach mikołajowskim, odeskim i chersońskim – 9,5 procent. [3]

Wyjątek w kontekście postrzegania stanowiska prorosyjskiego stanowił jedynie Krym, gdzie, według badania opinii publicznej, przeprowadzonego w dniach 8 – 18 lutego 2014 roku przez Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii, 41 procent mieszkańców Krymu chciało przyłączenia do terytorium Federacji Rosyjskiej [4], ale i tam przeważało poparcie dla utrzymania stosunków między Ukrainą i Krymem a Rosją jako dwóch niezależnych stron. Dnia 06

marca 2014 roku na stronie kanału telewizyjnego ATR przeprowadzono referendum internetowe, w którym większość respondentów opowiedziała się przeciwko przyłączeniu Krymu do Rosji. Jednakże 07 marca 2014 roku żołnierze rosyjscy na Krymie odłączyli od internetu krymsko-tatarski kanał telewizyjny. W tym samym czasie sondaż, przeprowadzony jeszcze w 2013 roku przez Ogólnorosyjskie Centrum Badania Opinii Publicznej, wykazał, że 56 procent Rosjan w Rosji uważa Krym za ziemię rosyjską. [5] Jednakże już we wrześniu 2014 roku rosyjski „Levada-Center” poinformował, że w Rosji udział Rosjan, którzy poparli aneksję Krymu, spadł do 40 procent. [1]

Co ciekawe, w sytuacji większościowej dezaprobaty dla działań Rosji i prorosyjskich separatystów na oficjalnym, choć okupowanym terytorium Ukrainy, stanowisko etnicznych Rosjan na Ukrainie okazało się w dużym stopniu sprzeczne z oficjalnym stanowiskiem Kremla. W szczególności, według sondażu przeprowadzonego w dniach 8-18 lutego 2014 roku przez Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii [4], wśród Rosjan przeważa wola, by Ukraina i Rosja były państwami niezależnymi i przyjaznymi – z otwartymi granicami, bez wiz i granic celnych (odpowiednio: 68 i 63 procent). Natomiast połączenia w jedno państwo chce 32 procent ukraińskich Rosjan – przy czym wśród młodych ludzi poniżej 30 roku życia chce tego 5 procent, w grupie wiekowej 30-54 lata – 11 procent, a wśród osób starszych (powyżej 55 roku życia) – 17 procent.

Nakładając te dane na specyfikę zasiedlenia terytorium Ukrainy przez etnicznych Rosjan (według spisu ludności na Ukrainie z 2001 roku), a także na regionalne osobliwości upolitycznienia rosyjskiego pochodzenia etnicznego na Ukrainie, wyraźnie widać, że strukturalnie rosyjska mniejszość narodowa na Ukrainie nie wystąpiła jako skonsolidowana grupa etniczna. Większość tych Rosjan na Ukrainie, którzy pozytywnie odpowiedzieli na aneksję Krymu i poparli koncepcję „Noworosji”, pod względem geograficznym reprezentuje mieszkańców Krymu i Wschodniego Donbasu. Natomiast pozostała część Rosjan na Ukrainie okazała się krytyczna wobec aktualnych działań politycznych Federacji Rosyjskiej i prorosyjskich separatystów podejmowanych na wschodzie Ukrainy.

Istnieją ku temu przesłanki ponieważ, według sondażu przeprowadzonego przez Międzynarodowy Instytut Republikański w dniach 14-26 marca 2014 roku (a fartycznie podczas aneksji Krymu), zaledwie 29 procent etnicznych Rosjan na Ukrainie wyraziło obawy, dotyczące nacisku w sprawie statusu i możliwości posługiwania się językiem rosyjskim na Ukrainie (co często ze strony Rosji było traktowane jako największy problem mniejszości rosyjskiej na Ukrainie). Natomiast 66 procent etnicznych Rosjan na Ukrainie uważało, że nikt nie uniemożliwia im swobodnie posługiwać się językiem rosyjskim. [6] Podobne wyniki uzyskano w kontekście regionalnym, ponieważ tylko 24 procent respondentów z południa Ukrainy oraz 17 procent respondentów ze wschodu Ukrainy wyraziło zaniepokojenie, dotyczące zagrożenia dla swobodnego posługiwania się językiem rosyjskim. Odpowiednio, zaledwie 27 procent respondentów z południa Ukrainy oraz 24 procent respondentów ze wschodu Ukrainy

poparło ideę zasadności wysyłania przez Rosję sił zbrojnych na Ukrainę – aczkolwiek, wśród etnicznych Rosjan, odsetek tych, którzy poparli wysłanie sił zbrojnych Federacji Rosyjskiej w celu ochrony (w razie potrzeby) rosyjskojęzycznej ludności Ukrainy był znacznie wyższy: 43 procent było „za” i 43 procent – „przeciw”.

Niemniej jednak dokładna ocena stanowiska rosyjskiej mniejszości narodowej na Ukrainie w sprawie aneksji Krymu i wydarzeń na wschodzie Ukrainy jest trudna. Znaczna część wniosków przedstawionych powyżej jest warunkowa z uwagi na fakt, że nie istnieją zunifikowane i ogólnokrajowe dane statystyczne. Niestety Ukraina nie przeprowadziła planowanego spisu ludności, który był stale odkładany w czasie „ze względu na brak środków finansowych”. W związku z tym przeciwstawne stanowiska dwóch stron (ukraińskiej i rosyjskiej), dotyczące tego, że rosyjska grupa etniczna od 2001 roku, na przykład, na Krymie, z jednej strony, zmniejszyła się i nie stanowi już bezwzględnej większości, a z drugiej strony, że stała się liczniejsza niż wcześniej, czyli stanowi absolutną większość ludności, nie są niczym więcej niż stanowiskami politycznymi, które nie zawsze są uzasadnione i wiarygodne.

Jednakże oczywistym jest fakt, że w latach 1989-2001, czyli pomiędzy dwoma spisami ludności (wcześniejszy jeszcze w Ukraińskiej SRR, a późniejszy na Ukrainie), odsetek etnicznych Rosjan (jak i etnicznych Ukraińców na Krymie) na obecnie okupowanym terytorium nieznacznie obniżył się. Z drugiej strony, struktura wewnętrzna etnicznych Ukraińców Krymu i Donbasu również nie była jednoznaczna, ponieważ znaczna ich liczba w rzeczywistości reprezentowała podwójną tożsamość ukraińsko-rosyjską, nie stawiając na równi ukraińskości i Rosji, ale jednak w sposób ukryty umacniając rosyjską strukturę etniczną. Po wydarzeniach z lat 2014-2015, zwłaszcza po aneksji Krymu, odsetek etnicznych Ukraińców z podwójną tożsamością ukraińsko-rosyjską na terytoriach okupowanych, wzrósł. Tłumaczą to przede wszystkim procesy migracyjne i przesiedlenia znacznej liczby ludności, zorientowanej nie na Rosję, a na Ukrainę, z terytoriów okupowanych na „wolne”. Jednocześnie obserwuje się odpływ ludności (zazwyczaj części etnicznych Rosjan i innych narodowości sympatyzujących z Rosją) z innych regionów Ukrainy na terytorium wschodniego Donbasu (wschodnich rejonów obwodów ługańskiego i donieckiego), a przede wszystkim na Krym. Równoległe następują procesy bezpośredniego (czasami przymusowego) zasiedlania, na przykład, Krymu, przez etnicznych Rosjan z Rosji, a także wysiedlanie z Krymu do Rosji ludności nie będącej etnicznie Rosjanami. Prowadzi to do sytuacji sukcesywnego wzrostu odsetka (i zazwyczaj liczby) etnicznych Rosjan i ludności z innych grup etnicznych o prorosyjskich sympatiach na zaanektowanym terytorium Krymu. Ponadto, nie jest wykluczone, że stopniowo wzrasta lub z czasem może wzrosnąć odsetek i liczba Rosjan na Krymie i w okupowanej części Donbasu ze względu na fakt, że niektórzy etniczni Ukraińcy z podwójną tożsamością zaczęli się identyfikować jako Rosjanie.

Jednakże takiego wniosku nie można wyciągać w stosunku do Donbasu, czy chociażby do tych części obwodów ługańskiego i donieckiego, które pozostają pod oficjalną władzą

Ukrainy. Na tych obszarach także następuje proces przesiedlania się w różnych kierunkach – zarówno ludności proukraińskiej (ale niekoniecznie etnicznie ukraińskiej) tak i prorosyjskiej (ale niekoniecznie tylko etnicznie rosyjskiej). To, w przypadku długotrwałego naruszenia integralności terytorialnej Ukrainy w tej formie, która ma miejsce w maju 2015 roku (ale z zastrzeżeniem wzmocnienia pozycji sił ukraińskich, w tym sił zbrojnych), głównie będzie sprzyjać ukrainizacji zachodniej część Donbasu i zmniejszeniu jego sympatii prorosyjskich. Znaczna część etnicznych Rosjan i przedstawiciele innych narodowości o prorosyjskich sympatiach opuściła te tereny (oczywiście w kierunku Rosji, a także zaanektowanego Krymu) i nie planuje powrotu na nie. Co więcej, zupełnie odwrotnie, a przynajmniej z psychologicznego punktu widzenia, na wybór strony stanowiącej większość (a taką są etniczni Ukraińcy) mogą się zdecydować biletownicy (z podwójną tożsamością) Ukraińcy i Rosjanie z Donbasu Zachodniego, w środowisku których zapoczątkowana została częściowa zmiana kierunku budowania nacji obywatelskiej / politycznej.

Jednakże zdefiniowanie miejsca i postrzegania etnosu rosyjskiego na Ukrainie w następstwie wydarzeń z lat 2014-2015 jest dość skomplikowane. Głównym tego powodem jest sytuacja konfliktu zbrojnego, przez który apriori wzrasta wrogość ze strony wymienionego etnosu do innej narodowości lub grupy etnicznej, w szczególności tej, z której jądrem etnicznym toczy się konflikt. Podczas działań wojennych następuje konsolidacja przede wszystkim narodu homogenicznego (niekoniecznie etnicznego, ale także politycznego) przeciwko wspólnemu wrogowi, chociaż jest to szkodliwe dla porozumienia między grupami etnicznymi w państwie. Świadczą o tym dane z sondażu, przeprowadzonego przez Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii „Zwalczanie propagandy rosyjskiej w rejonie konfliktu”, który został przeprowadzony w dniach 26-28 lutego 2015 roku.

Wniosek jest taki, że liczba i odsetek etnicznych Rosjan na Ukrainie (z Krymem lub bez Krymu) zmniejsza się lub powinna zacząć spadać. Ponadto, zmianie ulega wewnętrzna i terytorialna struktura rosyjskiej mniejszości narodowej na Ukrainie. Tak więc, po pierwsze, znaczna liczba etnicznych Rosjan oraz ludności innych narodowości na Ukrainie, która wyraża sympatie prorosyjskie i popiera aneksję terytorium Ukrainy, wyemigrowała na zaanektowany Krym i do Rosji. Po drugie, znaczna liczba etnicznych Rosjan na Ukrainie, w tym tych, którzy pozostali w swoich miejscach zamieszkania, z wyjątkiem Krymu i Wschodniego Donbasu, jest neutralna politycznie, a nawet przeciwna ingerencji rosyjskiej w wewnętrzne sprawy Ukrainy.

Wykaz literatury

1. *Aneksiya Krymu vyklykaye vse menshe radosti u rosiyan – opytuwannya*, «NEWSru.ua», 02 wrzesień 2014, źródło: <http://www.newsru.ua/world/02sep2014/oprosar.html> (odczyt: 16.05.2015).
2. *Bol'shinstvo donchan ne odobryayut deystviya separatystov – opros*, „Liha. Novosti”, 09 kwiecień 2014, źródło: http://news.liga.net/news/politics/1294647-bolshinstvo_donchan_ne_odobryayut_deystviya_separatistov_opros.htm (odczyt: 16.05.2015).
3. *Chy vlastyvi ukrayintsyam nastroyi separatyzmu?*, „Demokratychni initsiatyvy imeni Il'ka Kucheriva”, źródło: <http://www.dif.org.ua/ua/events/nkdfkedlkrjgkje.htm> (odczyt: 16.05.2015).
4. *Dynamika stavlennya naseleण्या Ukrayiny do Rosiyi ta naseleण्या Rosiyi do Ukrayiny, yakymb vidnosyn z Rosiyeyu khotily b ukrayintsi*, „Kyyivs'kyi mizhnarodnyy instytut sotsiolohiyi”, 04 marzec 2014, źródło: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=news&cid=237> (odczyt: 16.05.2015).
5. *Opros: 56% rossyyan schytayut Krim chast'yu RF*, „Korrespondent.net”, 10 wrzesień 2013, źródło: <http://korrespondent.net/world/russia/1601910-opros-56-rossiyan-schitayut-krym-chastyu-rf> (odczyt: 16.05.2015).
6. *Public Opinion Survey: Residents of Ukraine*, „IRI”, 14-26.03.2014, źródło: <http://www.iri.org/sites/default/files/2014%20April%205%20IRI%20Public%20Opinion%20Survey%20of%20Ukraine%2C%20March%2014-26%2C%202014.pdf> (odczyt: 16.05.2015).